

TARIMSAL TİCARETTE TEKNİK ENGELLER, SAĞLIK, BİTKİ SAĞLIĞI ÖNLEMLERİ VE STANDARTLAR

Sadettin GÜLTEKİN

Yrd. Doç. Dr., Rize Üniversitesi Fındıklı Meslek Yüksekokulu
sdgultekin@gmail.com

ÖZET

Ticarette teknik engeller pek çok endüstride vardır, ancak, tarımsal ürünlerin uluslararası ticaretinde özellikle önemlidir. Uluslararası standartlar ve kalite, tüketici sağlığını korumak ve gıda maddelerinin uluslararası ticaretini kolaylaştırmak için önemli rol oynamaktadır. Kaldı ki, Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulması, Sağlık, Bitki ve Hayvan Sağlığı Önlemleri ve Ticarette Teknik Engeller Anlaşmalarının imzalanmasıyla, uluslararası kalite ve güvenlik standartları daha fazla önem kazanmıştır. Tarım ürünleri ticareti gelirleri artırır. Fakat bundan tam olarak yararlanabilmek için, ülkelerin gıda güvenliği ve sağlık standartlarını sağlamaları gerekir.

Bu çalışmada, uluslararası tarımsal ticarette, yerli üreticilerin karşısına bir engel olarak çıkan gıda güvenliği, sağlık ve çeşitli standartlar incelenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Ticarette Teknik Engeller, Sağlık, Bitki ve Hayvan Sağlığı Önlemleri, Uluslararası Rekabet, Uluslararası Standartlar.

TECHNICAL BARRIERS, SANITARY AND PHYTOSANITARY MEASURES AND STANDARDS IN AGRICULTURAL TRADE

ABSTRACT

Technical trade barriers exist in most industries, but they are particularly important in the international trade of agricultural products. International standards and quality play an important role for protection of consumer health and facilitation of international trade of foods. However, with the establishment of the WTO and the signing of the Sanitary and Phyto-Sanitary Measures (SPS) and Technical Barriers to Trade (TBT) Agreements, the international quality and safety standards have been gaining more significance. Trade in agricultural products raise incomes. However, to be able to fully benefit to

agricultural trade, countries must meet food safety and health standards.

In this study, at the international agricultural trade, food security, health and various standards that are confronted as a barrier by domestic producers, are examining.

Keywords: Technical Trade Barriers, Sanitary and Phytosanitary Measures, International Competition, International Standards.

GİRİŞ

Dış ticaret; bağımsız ülkeler arasında gerçekleştirilen mal, hizmet, sermaye ve fikri mülkiyet hakları ticaretinin tümüdür. Dış ticaret, ülkede ödemeler dengesi açıklarına, dış borçların aşırı büyümesine ve kronikleşmesine, dolayısıyla döviz kurunda aşırı dalgalanmalara ve bu dalgalanmaların ülke içinde yarattığı krizlere neden olabilir. Bu nedenle dış ticaret iyi yönetilmelidir. Zor bir uzmanlık alanı olan dış ticaret, iyi yönetilmediğinde ülkeler için yıkıcı sonuçlar da doğurabilmektedir (Gültekin- Savcı, 2008, s.2). Ülkelerin bu yıkıcı etkilerden korunabilmesi için, dış ticarete korunma önlemleri, gümrük vergileri ve benzeri dış ticaret politikası önlemleri gerekebilir. Ancak, dış ticaretin gümrük vergileri ve diğer dış ticaret politikası önlemleri ile sınırlandırılması veya kısıtlanması, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kural ve ilkeleri gereği artık mümkün değildir.

Bu nedenle, son yıllarda, DTÖ kapsamında yürütülen çok taraflı ticaret görüşmeleri sonucunda uluslararası ticaret büyük ölçüde serbest kurallara bağlanmıştır. Ancak yine de, pek çok ülke tarafından, sağlık, bitki ve hayvan sağlığı önlemleri ve uluslararası standartlar serbest ticareti engellemek amacıyla kullanılmaktadır.

Türkiye'nin; iç piyasayı, yabancı ülkelerden gelecek olan standart dışı, çevre, insan, bitki ve hayvan sağlığına zararlı ürünlerin istilasından korumak için yüksek standartlar belirlemesi ve sağlık, bitki ve hayvan sağlığı ile ilgili düzenlemeleri zamanında yapması gerekir. Ayrıca, ihraç ürünlerinin dış ticarete rekabet gücü kazanması ve bu gücünü sürdürmesi için de uluslararası standartların yakından izlenilmesi, uyum sağlanması, sağlık, bitki ve hayvan sağlığı ile

ilgili var olan ve zamanla yenilenen kuralların da bilinmesi gerekir. Ülkelerin, uluslararası haklılığı varsa, bu alanda yapacakları düzenlemeler dış ticaretin haksız rekabetten korunması ve dış ticaret açığının azaltılması için uygulayabilecekleri çok az sayıda seçenek arasındadır.

Üye ülkelerin, dünya ticaretinden, hakça, adaletli ve karşılaştırmalı üstünlüklerine göre pay alabilmelerinin sağlanması amacıyla kurulan DTÖ, uluslararası serbest ticareti engelleyen, teknik engeller, sağlık ve bitki sağlığı önlemleri ve uluslararası standartlar konusunda düzenlemeler getirmektedir. Bu çalışma; Türkiye'nin dış ticaretinde etkili olan bu düzenlemelerin DTÖ açısından incelenmesine yöneliktir.

1.ULUSLARARASI TİCARETTE TEKNİK ENGELLER

Uluslararası ticarete teknik engeller; ürünün boyut, şekil, tasarım, fonksiyon, performans, etiketleme, ambalaj gibi özelliklerini tanımlayan teknik düzenlemeler veya gönüllü standartlardır (OECD, 2006:1). Ürünlerin tüketici ve çevre için güvenli olmasını sağlamak amacıyla ülkeler, bazı standartları kullanmaktadırlar. Fakat bu değişik standart uygulamaları farklı ticaret engellerini de oluşturabilmektedir (Karluk, 1998, s.268). Bu engellerin uygulamada pek çok türü vardır. Paketleme ve etiketlemeye ilişkin düzenlemeler, sağlıkla ilgili kurallar, kalite standartları, sanayi standartları (ISO 9000 serisi gibi), milli standart düzenlemeleri, lisanslar, bitki ve hayvan sağlığı önlemleri ve dış ticarete teknik düzenlemeler uluslararası ticaret engellerine örnektir.

Günümüzde sağlık standartları nedeniyle dış ticaret önemli miktarlarda azaltılabilmektedir. Uyuşturucu maddeler gibi insan sağlığını tehdit eden ürünlerin ithalatı tüm dünyada yasaklanmıştır. Sadece bazıları ilaç sanayinde ve tıpta kullanılmak üzere devlet eliyle ithal edilebilmektedir. Asıl önemli olan bunlar değil, ticari mallara konulan standartlardır. Halk sağlığı nedeniyle salgın hastalık bulaşma tehlikesi olan ürünlerin ithalatı yasaklanır veya devlet kontrolünde yapılır. Örneğin, 1960'lı yıllarda ABD, Arjantinden yaptığı sığır ithalatını şarbon hastalığı gerekçesiyle yasaklamıştır. Benzer şekilde, 1994 yılında İngiltere'de büyükbaş hayvanlarda ortaya çıkan deli dana

hastalığı nedeniyle birçok ülke İngiltere'den canlı hayvan ve et ürünleri ithalatını yasaklamıştır (Çelik, 2008, s.279). Birçok sanayi ürünlerine çeşitli standartlar konulabilmektedir. Örneğin; AB'ye CE işareti olmayan ürünleri ihraç etmek mümkün değildir. Bunun için gerekli belgeleri AB'nin kabul ettiği standart kurumlarından almak gerekir. Standartlar, malların üretiminde, ambalajlanmasında ve tüketiminde ayrı ayrı belirlenebilmektedir. Dış ticareti önemli ölçüde kısıtlayan bu engellerin gerekçeleri her zaman haklı olmayabilir. Örneğin; Japonlar, uzun çalışmalar sonucunda Avrupa ülkelerinde yağın kar ile Japonya'da yağın karın farklı olduğunu bilimsel olarak ispatlamışlardır. Bunu gerekçe göstererek Avrupa ülkelerinde üretilen kayakların Japonya'daki karda iyi kaymayacağını, bu yüzden o ülkelerde üretilen kayakların Japonya standartlarına uymadığını ve ithalatın yasaklanması gerektiğini savunmuşlardır (Çelik, 2008, s.280).

Ticarette teknik engeller her endüstride vardır. Ancak işlenmemiş ve işlenmiş tarım ürünlerinin uluslararası ticaretinde özellikle önemlidir (Roberts, Jusling, Orden, 1999). Çünkü tarım ürünleri genellikle heterojen bir yapıya sahiptir. Bu alanda standartlara uygun üretim ve ticaret yapmak oldukça zordur. Uluslararası standartlara ilişkin düzenlemeler, tarım ürünleri alanında kolaylıkla uygulanabilir bir ticaret engeli olabilir. Diğer yandan tarım ürünlerinin pek çoğu, doğrudan ya da dolaylı olarak insan sağlığı ile ilgilidir. Bu nedenle, özellikle gelişmiş ülkeler, tarımsal standartlara, gıda güvenliği ve sağlığı standartlarına büyük önem vermektedirler.

Ticarette teknik engeller konusunda ilk uluslararası düzenleme 1979 yılında, GATT'ın Tokyo Turu'nda imzalanan "Ticarette Teknik Engeller Kodu (Standard Kod)" ile getirilmiştir. Bu Anlaşma ile ithal mallarına yurt içinde üretilen benzer mallara uygulanan standartların uygulanması ve tüm kaynaklardan yapılan ithalatın aynı işleme tabi olması öngörülmüştür. Kod'a katılan ülkeler, sağlık, tüketicinin ve çevrenin korunması veya diğer amaçlarla teknik düzenlemeler (standartlar) uygulayarak ticarete gereksiz engeller çıkaramazlar. Standart Kod, 1 Ocak 1980'de yürürlüğe girmiş ve Kod'a Türkiye gözlemci statüsünde katılmıştır (Çelik, 2004, s.374). Yine 1994 yılında sona eren GATT'ın Uruguay Turu

görüşmeleri sonunda GATT 94'ün ek anlaşmalarından biri olarak "Ticarete Teknik Engeller Anlaşması (The Agreement on Technical Barriers to Trade-TBT)" kabul edilmiştir. Anlaşmanın temel amacı ulusal nitelikteki teknik düzenlemelerin dış ticarete engel oluşturacak şekilde yapılmasını önlemektir. TBT anlaşması ile üye ülkeler arasında teknik düzenlemeler konusunda bilgi akışını sağlamak için bildirim sistemi kurulmuştur. Bildirim sisteminin işleyebilmesi ve ülkeler arasında karşılıklı danışmaların yapılabilmesi için Ticarete Teknik Engeller Komitesi kurulmuştur.

Bildirim sistemi; üye ülkelerin uluslararası standartlardan sapan ve ticareti engelleyecek nitelikteki teknik mevzuatının taslak halindeyken DTÖ Sekreteryası'na ve talep edilmesi halinde bu talebi gerçekleştiren diğer üye ülkelere bildirilmesini öngörmektedir. Bu sistem ile uygulamada şeffaflığın sağlanması, uluslararası standartlardan sapan uygulamalardan kaynaklanan teknik engellerin azaltılması hedeflenmektedir.

2. SAĞLIK, BİTKİ VE HAYVAN SAĞLIĞI ÖNLEMLERİ

Eylül 1986'da Uruguay'da başlayan GATT Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri 15 Aralık 1993 tarihinde sona ermiştir. Uruguay Turu'nda Sağlık ve Bitki Sağlığı (SBS) Anlaşması imzalanmıştır. SBS Anlaşması; ülkelerin gıda güvenliğini sağlamak, hayvanların sağlığını korumak ve bitkilerin hastalıklardan korunmasını temin etmek amacıyla alabilecekleri önlemlerin içerik ve sınırlarını belirlemektedir (Evans, 2004).

Ülkeler prensip olarak gıda güvenliğini sağlamak için hayvan ve bitki sağlığıyla ilgili her türlü tedbiri almak yönünde özgür bırakılmışlarsa da söz konusu anlaşma, bu özgürlüğün diğer ülkelere karşı haksız, ayrımcı ve korumacı bir şekilde uygulanmasının önlenmesini amaçlar. Bu çerçevede, anlaşma gereği sağlık tedbirleri gıda güvenliğiyle insan, hayvan ve bitki yaşam ve sağlığını korumak için gerekli olduğu ölçüde uygulanmalı, bu tedbirler bilimsel verilere dayandırılmalı ve uluslararası ticarete keyfi, ayırım gözetken, gizli veya haksız engel oluşturmamalıdır (DTM, 2006, s.1).

SBS'nin amacı ise; insan, hayvan ve bitki sağlığının katkı, kontaminant, mikotoksin, zararlı ve hastalık risklerine karşı korunmasıdır. Uluslararası ticarete SBS önlemlerinin önemi giderek artmakta, SBS limitlerine aykırılık nedeni ile ülkemizde ihracatta (kuru üzüm, yer fıstığı, kırmızıbiber vd.) sorunlarla karşılaşmaktadır (DPT,2007/b, s.77).

Anlaşma, ulusal mevzuatlar oluşturulurken aşağıda yer alan standart ve benzeri uygulamaların temel alınması durumunda, bu mevzuatların bilimsel temellere dayalı olduğunun kabul göreceğini belirtmektedir (İGEME,2006, s.102):

- Gıda güvenliği konusunda "FAO/WHO - Codex Alimentarius Commission"
- Hayvan Sağlığı konusunda "International Office of Epizootic"
- Bitki Sağlığı alanında "International Plant Protection Commission" tarafından hazırlanmış olan standartlar vb.

SBS Anlaşması sonucu ülkeler ancak aşağıdaki durumlarda sağlık ve bitki sağlığı önlemlerini uygulayabilmektedirler (Babadoğan, 2000, s.2):

1. Üye devletin kendi bölgesinde, hayvan, bitki yaşamı veya sağlığını, ülkeye giriş, hastalık, salgın, hastalık taşıyıcı organizma veya hastalığa neden olan organizmadan kaynaklanan risklerden korumak,
2. İnsan veya hayvan yaşamı veya sağlığını, gıda, içki veya yemlerdeki katkı maddeleri, bulaşan yabancı maddeler, toksinler veya hastalığa neden olan organizmalardan kaynaklanan risklerden korumak,
3. Üye devlet sınırları içinde, insan yaşamı veya sağlığını, hayvan, bitki veya bunlardan elde edilmiş ürünlerin neden olduğu hastalık, ülkeye giriş, salgın başlangıcı veya yayılması gibi risklerden korumak,
4. Salgınların ülkeye giriş, başlangıç veya yayılmasına neden olan üye devlet sınırları içindeki zararlardan korumak.

SBS Önlemleri, risk değerlendirme metotlarının hazırlanması ve gıda güvenliği ile doğrudan ilgili olan ambalaj ve etiketleme kurallarını da kapsamaktadır. Günümüzde uluslararası ticarete gıda güvenliği konusunda HACCP sistemi

geliştirilmiştir. HACCP (Hazard Analysis Critical Control Point); Kritik Kontrol Noktalarının Tehlike Analizi anlamına gelmektedir. HACCP sistemi, günümüzde pek çok ülke tarafından da gıda güvenliğini sağlama prensibi içinde stratejik hedef olarak alınmaktadır. HACCP, yapılan üretimin tamamında, emin olmak için programlı kontroller ile gıda maddelerinden kaynaklanabilecek hastalıkların önlenmesine çalışılan bir sistemdir. Sistemde; gıda güvenliği her şeyin önünde olup, temel amaç güvenliği olmayı önlemektir (Temiz, 2005, s.35).

HACCP, gıdaların üretiminde kullanılan tüm girdi, bileşen, tesis, teknoloji, personel dâhil, ürünün, tüketici sağlığına zarar verebilecek herhangi bir fiziksel, kimyasal ve mikrobiyolojik tehlike unsurunun gerekli test ve kontrol işlemlerinin yapılarak gıdaya etki etmesinin önlenmesi ve böylelikle %100'lere varan güvencelerde güvenli gıdanın üretilerek tüketiciye sunulmasını sağlayacak bir kontrol sistematiğidir (Özkan, 2005, s.86). Gıda güvenliğini sağlayarak insan sağlığının korunması amacıyla geliştirilen en etkin sistemlerden birisi olan HACCP, dinamik bir sistemdir. Bu dinamizm, gerek prensipler itibarıyla gerekse işletmelerdeki uygulamalar sırasında sistemi sürekli gelişme ve değişmeye açık tutmaktadır (Bulduk, 2006, s.81).

HACCP genel olarak kabul görmüş 7 temel ilkeden oluşmaktadır:

1. Tehlike analizlerinin yapılması,
2. Kritik kontrol noktalarının saptanması,
3. Kritik limitlerin oluşturulması,
4. Kritik kontrol noktalarının izlenmesi için sistemin oluşturulması,
5. Kontrol altında olmayan noktaların izlenmesi ve varsa düzeltici faaliyetlerin oluşturulması,
6. Sistemin etkili bir şekilde işleminin denetlenmesi için kontrol prosedürlerinin oluşturulması,
7. Bu ilkelerin uygulanması için prosedür ve kayıtları kapsayan dökümantasyon sisteminin oluşturulması.

Türkiye'de, 9 Haziran 1998 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan "Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Yönetmelik"de HACCP sisteminin uygulama gerekliliği

belirtilmiştir. Yine aynı yönetmelikte 15 Kasım 2002 tarihinden geçerli olmak üzere; başta et, süt ve su ürünleri işleyen işletmeler olmak üzere, gıda üreten diğer işletmelerin de kademeli olarak HACCP sistemini uygulamaları zorunlu hale getirilmiştir. HACCP belgesi kamu ihalelerinde de istenilen belgelerden biridir.

HACCP, Gıda ve Gıda Ambalajı üretiminde hammaddeden başlayarak tüketime kadar her bir aşama veya noktada tehlike analizi yaparak kritik kontrol noktaları belirleyen, izleyen ve sorunun henüz daha oluşmadan önlenmesini amaçlayan ve belirlenmiş normlara uyan gıdanın üretilerek tüketiciye sunulmasını sağlayan koruyucu - önleyici bir gıda güvenliği sistemidir (DPT, 2007/a, s.29).

Bu nedenle, üretim zinciri boyunca, HACCP kontrol sisteminin uygulama aşamaları Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliğinin 17. maddesi ile belirlenmiştir. Kontrol işlemlerinin uygulama aşamaları şunlardır:

a)Ürünle ilgili spesifik bilgi ve deneyime sahip bir kontrol grubu oluşturulmalıdır.

b)Ürünün tam ve doğru bir tanımı yapılmalıdır.

c)Gıdanın planlanan tüketim şekli ve tüketicileri tanımlanmalıdır.

d)Uzman kişiler tarafından oluşturulan kontrol grubu tarafından bir akış şeması yapılmalıdır.

e)Akış şemasının tüm basamakları ve süreleri kontrol grubu tarafından işlemlerle karşılaştırılmalı, gerektiğinde akış şemasına ilaveler yapılmalıdır.

f)Hazırlanan bu şema çerçevesinde 16 ıncı maddede belirtilen kontrol işlemleri ile ilgili kurallar her aşamada sırasıyla uygulanmalıdır.

HACCP, gıda kodeksiyle zorunlu kılınsa da yaygınlaşmamıştır. Türkiye’de HACCP belgeli işletme sayısı yalnızca 106’dır (DPT, 2007/b, s.50).

3. DÜNYA TİCARETİNDE ULUSLARARASI STANDARTLAR

Dünya ticaretinde uluslararası standartlar, genellikle gelişmiş ülkeler tarafından, pek çok ürün, özellikle tarım ürünleri

için ayrıntılı şekilde belirlenmekte ve gelişmekte olan ülkelere karşı görünmez ticaret engeli şeklinde uygulanmakta ve kullanılmaktadır.

Dünya Ticaret Örgütü'nün amaç ve görevlerinden birisi de dünya kaynaklarının sürdürülebilir kalkınma hedefine en uygun şekilde dağıtımını sağlamak üzere, üretim ve çevre standartları konusunda çok taraflı sözleşmeler oluşturarak uluslararası standartların dünya ölçeğinde uygulanmasını sağlamaktır.

DTÖ'nün standart hazırlama gibi bir amaçla kurulmamış olması ve yine DTÖ üyesi çoğu ülkenin bu tür standartları hazırlayan uluslararası kuruluşlara zaten üye olması nedeniyle, uluslararası standartların belirlenmesi uluslararası uzman kuruluşlara bırakılmıştır (Gültekin,2005, s.53).

DTÖ, dünya ticaretinde küresel standartları hazırlamakla görevli olmasa da uluslararası standartların dünya ticaretinde kısıtlayıcı bir faktör olarak kullanılmasını önlemek amacıyla, uluslararası standartlar için temel ilkeler tanımlanmıştır. DTÖ'nün tanımladığı ilkelere göre uluslararası standartların 6 temel ilkesi vardır: Standartlar; açıktır, şeffaftır, tarafsızdır, fikir birliğine dayalıdır, etkili uygun ve akıcıdır, gelişme boyutuna sahiptir (Takayanagi, Cortopassi, Utsumi, 2003, s.8).

Gıda güvenliği ve bitki ve hayvan sağlığı ile ilgili konularda SBS Anlaşması bazı sağlık standartlarının konulabileceğini öngörmektedir. Buna göre; her ülke kendi sağlık standartlarını belirleyebilir. Fakat bu standartlar bilimsel esaslara dayalı olarak konulmalıdır. Ayrıca bu standartlar insan, bitki ve hayvan sağlığını korumaya yetecek ölçüde uygulanmalıdır. Yine bu standartların uygulanması konusunda, anlaşma ile veya hukuka aykırı başka şekillerde, aynı veya benzer koşulların geçerli olduğu ülkeler arasında ayırım yapılmamalıdır (WTO, 2006, md.2). Ayrıca, şeffaflık sağlamak için, Üye Ülkeler tarafından kabul edilen SBS standartlarının yayımlanması ve önerilen ya da kabul edilen SBS standartlarının DTÖ'ye bildirilmesi zorunludur (Athukorala, Jayasuriya, 2003,s.13).

DTÖ üyesi ülkeler, eğer varsa, uluslararası standartların, kurallar ve önerilerin kullanılması için özendirilmektedir. Ancak üye ülkeler, bilimsel açıdan haklılığı varsa, daha yüksek standart getiren önlemleri de kullanabilirler. Ayrıca üye ülkeler bu konuda, uygun risk değerlendirmelerine dayanan yüksek standartlar da koyabilirler (WTO, 2006, md.2). Bu nedenle HACCP standartları DTÖ açısından uygulanabilir nitelikte standartlardır.

Dünya ticaretinde ISO standartları da etkin olmaktadır. Bu standartlardan biri de gıda güvenliği önlemlerini öngören ISO 22000 standardıdır. ISO 22000; gıda zincirindeki girdi temini, üretim, dağıtım boyunca mevcut ve potansiyel tehlikelerin tehlike analizi ile belirlenmesini, kontrol önlemlerinin belirlenmesini, uygulanmasını, izlenmesini, sonuçlarının değerlendirilmesini öngörür. ISO 22000 standardının çeşitli ülkeler tarafından yayınlanmış HACCP standartların yerini alabilecek ve dünyada ISO 9000 gibi kabul görebilecek bir standart olması öngörülmektedir (DPT, 2007/a, s.30).

Gelişmiş ülkelerde, ithalat serbestleştirildiği zaman, tarımsal üretimi korumak için sağlık, bitki ve hayvan sağlığı önlemlerinin rolü artan şekilde etkin olacaktır. Günümüzde, sağlık, bitki ve hayvan sağlığı önlemleri olarak aranan üretim teknolojisi gelişmekte olan ülkelerin pek çoğunda mevcut değildir. Bu nedenle, SBS Anlaşması, sadece mevcut düzenlemelerin neler olduğu yolunda bilgi verme yükümlülüğü değil, aynı zamanda, gelişmekte olan ülkelerin bu standartları nasıl karşılayacakları yolunda onlara teknik rehberlik yapılmasını da öngörmektedir (Panagariya, 2000, s.15).

4.SONUÇ

Ülkemizde tarımsal ürünler, büyük oranda pazarlama ve dağıtım zinciri içinde standartlara uygun olmayan ambalajlama, etiketleme veya taşıma nedeniyle, çürümekte, bozulmakta veya yok olmaktadır. Bu tür ürün kayıpları tarladan başlamakta, toptancı hallerinde, seyyar satıcı tezgâhlarında devam etmekte ve tüketicinin mutfağında sonlanmaktadır. Her yıl devletin üreticiye sağladığı tarımsal desteklerin büyük bölümü bu zincir boyunca oluşan kayıplar nedeniyle adeta çöpe atılmaktadır. Bu şekilde oluşan sorunların çözümü için devletin

teknik düzenlemeler yapması gerekmektedir. Örneğin devlet, tek kuruluş gider yapmadan, bozulabilir nitelikte olan tarım ürünlerinde, üretimden tüketime kadar, aracılardan soğuk hava zincirine dâhil olmaları koşulunu getirerek (soğuk hava zincirine sahip olmayanların bozulabilir nitelikte bitkisel ve hayvansal tarım ürünü alım satımını engelleyerek) tüketicilerin, daha ucuz, kaliteli ve sağlıklı ürün tüketmelerini sağlayabilir. Bu nedenle, gıda güvenliği, sağlık, bitki ve hayvan sağlığı önlemleri ve uluslararası standartlar, iç piyasanın haksız rekabetten korunması ve üretim-tüketim zinciri boyunca oluşacak kayıpların önlenmesi açısından son derece önemli ve gereklidir.

Gelişmiş Ülkelerin; tarımsal tarifeleri, ihracat sübvansiyonlarını ve iç destekleri önemli oranlarda indirmeleri sonucu, insan, hayvan ve bitki sağlığını korumayı amaçlayan "Bitki ve Hayvan Sağlığı Önlemleri"ni ticarete tarife dışı engel olarak daha fazla kullanmaları beklenmektedir. Genel olarak Gelişmiş Ülkeler tarafından kabul edilen sağlık ve hijyenik standartlar, Gelişmekte Olan Ülkelere göre çok yüksektir. Bu standartlar, Gelişmekte Olan Ülke çıkışlı ürünlerin Gelişmiş Ülkelere girişinde engelleyici rol oynayacaktır. Bu nedenle Gelişmekte Olan Ülkelerin DTÖ Bitki ve Hayvan Sağlığı Anlaşması ile Ticarete Teknik Engeller Anlaşması uyarınca belirlenen yüksek standartlara, sağlık ve hijyenik koşullara uygun bir ticari yapı geliştirmeleri gerekmektedir.

Diğer yandan, Gelişmiş Ülkeler tarafından gelecek yıllarda çevre koruma standartları da getirilecektir. Bu, Gelişmekte Olan Ülkelerin çok fazla duyarlı olmadığı bir konudur. Gelişmekte Olan Ülkelerde tarımsal üretim; ormanların yok edilmesi, bio-çeşitliliğin azalması, toprak ve su kaynaklarının kirlenmesi, doğal hayatın tehdit edilmesi, çarpık ve plansız kentleşme ve sanayileşme, dinlenme alanlarının azaltılması, erozyon ve diğer çevre problemlerini yaratmaktadır. Gelişmekte Olan Ülkelerde tarımın desteklenmesi bu olumsuzlukların da desteklenmesi anlamındadır. Bu nedenle, Gelişmiş Ülkeler, tarımsal üretimin çevreye olan olumsuz etkisini azaltmak için yeni kriterler belirlemeye ve biyolojik (organik) tarım gibi çevreye duyarlı tarımsal üretimi gündeme getirmeye başlamışlardır. Bu durum Gelişmekte Olan Ülkelerin dünya pazarlarına tarım ürünleri ihracatını bir ölçüde

zorlaştıracaktır. Bu nedenle Türkiye, tarımsal üretimin çevreye olan olumsuz etkilerini azaltacak ulusal ve uluslararası teknik düzenlemeleri, çevre, insan ve bitki sağlığı standartlarını etkili şekilde uygulamak zorunda kalacaktır. Aslında bu önlemler, Türkiye’de tarımsal üretimin sürdürülebilirliği açısından da zorunludur.

Gelişmiş ülkeler, özellikle de AB, paketleme ve etiketlemeye ilişkin düzenlemeler, sağlık bitki ve hayvan sağlığı önlemleri ile ilgili kurallar, kalite, imalat ve hizmet standartları, ekolojik tarım ürünü talepleri, gümrük işlemleri ve bu işlemlerle ilgili formaliteler, milli standart düzenlemeleri, lisanslar, menşe şahadetnameleri, sınırlardaki bürokratik işlemler ve çeşitli sebeplerle konan ambargolar gibi çok sayıda görünmeyen dış ticaret engeli uygulayacaktır. Bu durum, Türk tarımı açısından daha fazla formalite ve maliyet anlamı taşımaktadır. Bu nedenle, Türk tarım sektörü, dünya standartlarını, sağlık, bitki ve hayvan sağlığı kurallarını çok daha yakından izlemek ve uygulamak zorunda kalacaktır.

Ülkemizde, ihraç ürünlerinin dünya pazarlarında rekabet imkânını korumak ve artırmak için uluslararası standartlara uygun ürün standartları belirlenmeli, bu ürünlerin dünya piyasaları göz önünde tutularak kaliteli ve standart ürün lehine üretim bölgeleri tanımlanmalı ve bu ürünlerin üreticilerine teknik destek sağlanmalıdır. Ayrıca, kaliteli ve standart üretimin desteklenmesi amacıyla Tarım Bakanlığı tarafından başlatılan “Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli” kapsamında Türkiye’nin iklim ve toprak yapısına uygun ekolojik ve ekonomik üretim yapılmalıdır. Böylece tarım ürünlerinin ihracat şansı artırılırken kaliteli ve standart ürünlerin üretimi teşvik edilmiş olacaktır. Gelecekte, özellikle AB ülkeleri, dış ticarete önemli ölçüde serbestleştirmeye gidecekler ancak üçüncü ülkelerden yapılan ithalatta sağlık ve kalite standartlarını ön plana çıkaracaklardır. Türkiye şimdiden tarımsal ürünlerde uluslararası standartlara uyum sağlamalıdır. Bu nedenle Türkiye, tarım politikalarını çevre, bitki ve hayvan sağlığı, üretim ve kalite standartları gibi konuları dikkate alarak oluşturmalıdır.

KAYNAKÇA

ATHUKORALA, Prema-chandra, Sisira JAYASURIYA; (2003). Food Safety Issues, Trade and WTO Rules: A Developing Country Perspective. www.rspas.anu.edu.au/economics/publish/papers/wp2003/wp-econ-2003-13.pdf Erişim Tarihi: 01.04.2009.

BABADOĞAN, Gülay; (2000). Tarım ve Gıda Ürünleri Ticaretinde Karşılaşılan Tarife Dışı Teknik Engeller, <http://www.igeme.gov.tr>. Erişim Tarihi: 30.06.2009.

BULDUK, Sıdika; (2006). Gıda ve Personel Hijyeni, İkinci Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara

ÇELİK, Kenan; (2004). Uluslararası İktisat, Derya Kitabevi, Trabzon.

ÇELİK, Kenan; (2008). Uluslararası İktisat, Murathan Yayınevi, Trabzon

DPT, (2007/a). Dokuzuncu Kalkınma Planı: Gıda Güvenliği, Bitki ve Hayvan Sağlığı Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara: DPT, 2007. 75s. DPT:2711, ÖİK:664. ISBN 978-975-19-4071-1. Erişim Tarihi:08.03.2010

DPT, (2007/b). Dokuzuncu Kalkınma Planı: Gıda Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara: DPT, 2007. 94s. DPT:2720, ÖİK:673. ISBN 978-975-19-4027-8. Erişim Tarihi:08.03.2010

DTM, (2006). Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemlerinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma, www.dtm.gov.tr/anlasma/saglik.htm. Erişim Tarihi:08.03.2010

EVANS, Edward A; (2004). Understanding the WTO Sanitary and Phytosanitary Agreement. www.edis.ifas.ufl.edu/fdffiles/FE/FE49200.pdf. Erişim Tarihi:30.05.2009

GÜLTEKİN, Sadettin; (2005). Dünya Ticaret Örgütü Kapsamında Tarım Ürünleri Ticareti ve Türkiye. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

GÜLTEKİN, Sadettin ve Mustafa SAVCI (2008). Dış Ticaret İşlemleri Muhasebesi, Murathan Yayınevi, Trabzon

İGEME, (2006). İhracatçının Klavuzu, Sıkça Sorulan Sorular, www.igeme.org.tr/tur/sss/sss.htm. Erişim Tarihi: 08.03.2010.

KARLUK, S.Rıdvan; (1998). Uluslararası Ekonomi. 5. Baskı. Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. İstanbul.

OECD, (2006). Technical Barrier to Trade, [www. oecd. Org/ document. Htm](http://www.oecd.org/document). Erişim Tarihi:08.03.2010.

ÖZKAN, S.Ahmet; (2005). “*Et ve Et Ürünleri Satın Alırken...*”, Standard Dergisi, TSE Yayını, Sayı: 517.

PANAGARİYA, Arvind; (2000). The Millennium Round and The Developing Countries: Negotiating Strategies and Areas of Benefits, G-24 Discussion Paper Series, United Nations, Conference on Trade and Development, New York.

ROBERTS, Donna; Timothy E. Josling; David Orden; (1999). A Framework for Analising Technical Trade Barriers in Agricultural Markets. Economic Research Service/ USDA, Thecnical Bulletin, No. 1876, Washington.

TAKAYANAGİ, Sei-İchi; Mario Gilberto Cortopassi; Yoshio Utsumi, (2003). “*Küresel Bilgi Toplumu İçin Küresel Standartlar*”, Standard Dergisi, TSE Yayını, Sayı:502.

TEMİZ, Mustafa; (2005). “*Turizmde Kalite*”, Standard Dergisi, TSE Yayını, Sayı: 522.

WTO (World Trade Organisation), (2006). The WTO Agreement on the Aplication of Sanitary and Phytosanitary Measures (SPS Agreement), [www. wto.org/ English/ tratop_e/sps_e/spsagr_e.htm](http://www.wto.org/English/tratop_e/sps_e/spsagr_e.htm). Erişim Tarihi:10.03.2010.

Gıdaların Üretimi Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Yönetmelik, Resmi Gazete: 9 Haziran 1998, Sayı:23367.

Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği, Resmi Gazete: 16 Kasım 1997, Sayı: 23172.